

УДК 330.34

Актуальні тенденції розвитку креативних індустрій в Україні в умовах глобалізації

Холодницька А.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Чернігівського національного технологічного університету

У статті досліджені актуальні аспекти розвитку сектора креативних індустрій в Україні. Проаналізований експортний потенціал вітчизняної економіки. Визначена роль креативної продукції та послуг у нарощуванні експортного потенціалу України та підвищенні її позицій на світовому ринку. Досліджені основні пріоритети Експортної стратегії України та Доктрини збалансованого розвитку «Україна-2030», визначені напрями їх практичної реалізації.

Ключові слова: креативні індустрії, креативна економіка, експортний потенціал, креативний потенціал, сектор креативних індустрій.

Холодницкая А.В. АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНЫХ ИНДУСТРИЙ В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье исследованы актуальные аспекты развития сектора креативных индустрий в Украине. Проанализирован экспортный потенциал отечественной экономики. Определена роль креативной продукции и услуг в наращивании экспортного потенциала Украины и повышении ее позиций на мировом рынке. Исследованы основные приоритеты экспортной стратегии Украины и Доктрины сбалансированного развития «Украина-2030», определены направления их практической реализации.

Ключевые слова: креативные индустрии, креативная экономика, экспортный потенциал, креативный потенциал, сектор креативных индустрий.

Kholodnytska A.V. CURRENT TRENDS OF CREATIVE INDUSTRIES DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

In the article investigated actual aspects of development of sector of creative industries in Ukraine. Analyzed export potential of economy. A certain role of creative products and services is in the increase of export potential of Ukraine and increase of its positions in the world market. The main priorities of the Export Strategy of Ukraine and the Doctrine of balanced development «Ukraine-2030» were investigated, directions of their practical implementation were determined.

Keywords: creative industries, creative economy, export potential, creative potential, sector of creative industries.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Креативні індустрії вже багато років є прибутковим сектором економіки у багатьох країнах світу. Останнім часом вони стають все більше інтегрованими в міський розвиток, процеси демократизації, розвиток територіальних громад, а також прав і свобод громадянського суспільства. Креативні індустрії сприяють формуванню інноваційних ринків [1].

У зв'язку з тим, що креативність є ключовим вектором для суспільства, заснованого на знаннях та економіці, що робить свій внесок у політику, бізнес, культуру, мистецтво, а також всі сфери суспільного життя, що сприяє стабільному розвитку країни, питання розвитку креативних індустрій є вкрай важливим.

В центрі уваги науковців та практиків знаходиться пошук шляхів створення сприятливих умов для стабільного соціально-економічного

та культурного розвитку України та її регіонів на основі максимального використання досягнень наукового та соціально-гуманітарного прогресу країни.

Креативні індустрії впливають на формування доходів бюджету, створення додаткових робочих місць, експортні надходження, інвестиційну привабливість, розвиток інтелектуального капіталу, що підтверджує доцільність та актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнє десятиліття спостерігається зростання наукового інтересу до досліджень становлення та розвитку креативних індустрій, що в свою чергу потребує більш детального розгляду нової креативної економіки з позицій її впливу на нарощування креативного потенціалу національного та міжнародного економічного простору.

Даною проблематикою займаються багато вітчизняних науковців та практиків, серед яких Л. Антонюк, О. Мельничук, М. Скиба, І. Турський, А. Харламова та багато інших. Зважаючи на те, що в Україні креативна економіка перебуває тільки на стадії становлення, багато проблем залишаються не вирішеними, потребує удосконалення методологічний інструментарій, визначення ключових орієнтирів та напрямів подальшої діяльності з урахуванням світового досвіду.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на існуючі наукові здобутки та публікації щодо впровадження та розвитку креативних індустрій в Україні, багато питань щодо їх ефективного функціонування залишаються актуальними та потребують постійної уваги науковців та практиків. Потребує уваги вивчення креативних індустрій, як стратегічного вектора розвитку економіки. Не менш важливою є розробка дієвих інструментів їх ефективного впровадження та використання, а також належного нормативно-правового та інституційного забезпечення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Зважаючи на актуальність креативних індустрій у сучасних умовах глобалізації економіки, вкрай важливим є вивчення міжнародного досвіду та можливостей його імплементації у вітчизняну практику з урахуванням національних особливостей розвитку економіки та розробки механізмів ефективного використання креативного потенціалу суспільства. А тому цілями статті є: вивчення сучасних пріоритетних напрямів розвитку креативних індустрій, їх особливостей, дослідження експортного потенціалу економіки України в цілому та частки креативної продукції та послуг, які здатні приносити високий дохід та визнаються на світових ринках, тенденцій нормативно-правового та інституційного забезпечення даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні важливість креативних індустрій визнається майже всіма урядами світу.

Креативні індустрії – це сукупність поглядів, ідей, тенденцій і напрямів сучасного розвитку економіки, що характеризується органічним поєднанням та використанням знань, інформації та творчості (креативності).

Класичними прикладами креативних індустрій можуть бути результати діяльності будь-яких категорій персоналу, що отримані з меншими витратами праці, а також матеріальних і фінансових ресурсів.

Ключовими характеристиками креативних індустрій є те, що вони:

- сприяють зниженню рівня безробіття завдяки самозайнятості населення, коли головною цінністю будуть креативні ідеї, які здатні приносити дохід;
- орієнтовані на малий, а не на великий бізнес;
- яскраво і ефективно проявляються в середовищі окремих міст (міський феномен), коли вони максимально використовують свою унікальність з метою покращення добробуту містян, нарощування економічного, туристичного, соціального, гуманітарного та духовного потенціалу;
- органічно поєднують науку і мистецтво, креативність та інновації;
- стирають кордони між країнами завдяки міжнародному співробітництву через ефективне використання Інтернет-технологій, відкритого доступу до інформаційних потоків;
- дозволяють створювати сучасні унікальні ідеї та бачення світу завдяки культурній та етнічній різноманітності;
- ґрунтуються на таких позитивних людських якостях, як творчість, креативність, ввічливість, моральність, толерантність, доброта, оптимізм, відкритість, щирість, комунікабельність.

Згідно Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки [2] сектор креативних індустрій представлений наступним чином (рис. 1):

Послуги індустрії моди та дизайну включають графічний, промисловий та дизайн інтер'єру. Аудіовізуальні послуги представлені кінематографом, телебаченням, радіомовленням, кіноіндустрією, видавничим та іншими виконавськими і візуальними мистецтвами. образотворчим і сценічним мистецтвом. Традиційна культура – це творчі ремесла, декоративно-прикладне мистецтво, фестивалі. Пам'ятки культурної спадщини об'єднують бібліотеки, пам'ятки археології, музеї та виставки [2].

З метою ефективного реалізації Стратегії сектори економіки згруповані у три основних кластери.

1. Аерокосмічний сектор, розробка програмного забезпечення та інформаційних та комунікаційних технологій, виробництво запчастин і комплектувальних виробів для авіаційної промисловості, послуги з технічного обслуговування для авіаційної промисловості, машинобудування. Він спрямований на створення високої доданої вартості та розвиток інновацій.

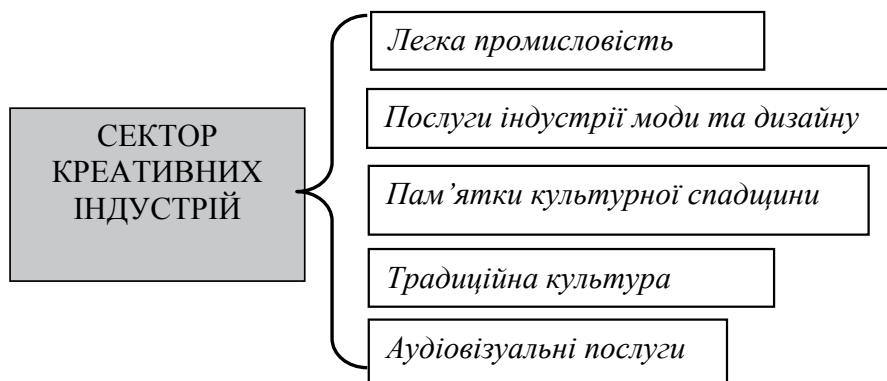

Рис. 1. Складові сектора креативних індустрій

2. Туризм та креативні індустрії. Основною метою його розвитку є залучення туристів і просування іміджу країни за кордоном шляхом здійснення заходів в Україні.

3. Агропромисловий комплекс. Він має сприяти переробці в Україні сировини у продукцію з високою доданою вартістю та включає в себе елементи інновацій першого кластера і доповнює другий кластер, сприяючи поліпшенню іміджу країни за кордоном. Харчова і переробна промисловість та пов'язані з нею галузі можуть дати позитивні результати від їх підтримки у короткостроковій перспективі [2].

Науковці з'ясували, що для забезпечення розвитку креативного сектора, необхідно органічно поєднати п'ять ключових напрямів діяльності:

1) функціонування професійних мереж та асоціацій;

2) зміцнення організаційного потенціалу, що можливо забезпечити шляхом налагодження системи безперервної освіти;

3) удосконалення та розвиток бізнес інкубаторів;

4) створення креативних кластерів і хабів;

5) інтернаціоналізацію інноваційних індустрій [3].

Яскравим прикладом розвитку всіх п'яти інфраструктурних компонентів креативного сектора є Великобританія, де:

– вперше провели вивчення потенціалу креативного сектора;

– сформували урядову програму розвитку, що включила пріоритетні напрями розвитку креативних індустрій (створення агенцій підтримки, ґранти і доступні кредити, творче підприємництво та ін.);

– задля ідентифікації представників креативного сектора з-поміж інших економічних суб'єктів вперше застосували спеціальні статистичні коди.

В результаті креативні індустрії дозволили створити 1,7 мільйонів робочих місць, працевлаштувати понад 7 мільйонів осіб та помітно збільшити надходження до бюджетів всіх рівнів, оскільки креативна економіка Великобританії генерує майже 10 мільйонів фунтів за годину. Крім того, британці прагнуть закріпитися у першій п'ятірці країн із найкращою інфраструктурою для цифрових технологій.

В Австрії, наприклад, у креативних індустріях задіяні понад 38 тис. компаній, 63% з яких – індивідуальні, що вдвічі вище, ніж в цілому в економіці, більше 25% креативних підприємств мають від 2 до 4 найманих працівників, і тільки 5% фірм – понад 10 зайнятих [3].

Україна також намагається сприяти всебічному розвитку креативних індустрій. Тож далі проаналізуємо реалії їх впровадження та особливості становлення креативної економіки.

Як зазначалося вище, пріоритетним напрямом розвитку креативних індустрій є малі підприємства, а тому ділі проаналізуємо кількість суб'єктів великого, середнього та малого бізнесу в Україні та чисельність зайнятого населення у розрізі них (таблиця 1).

У 2017 році із 16,4 мільйонів зайнятих громадян близько 2,9% осіб задіяні в сферах креативної економіки. Вони приносять країні приблизно 4,4% ВВП.

До трійки лідерів потрапили:

1. ІТ-технології, де задіяні близько 100 тис. осіб, які приносять приблизно 81 млрд. грн. доходу.

2. Архітектура, дизайн та мода, де працює 6,5 тис. осіб, що приносять 17 млрд. грн. доходу.

3. Медіа, де зайняті 14 тис. осіб, річний дохід від діяльності яких складає біля 200 млн. грн. [5].

Розвиток креативної економіки сприяє нарощуванню експортних можливостей держави. Оскільки надходження від креативних

індустрій окремо державною статистикою не враховуються, то проаналізуємо тенденції експортних надходжень в цілому.

На рис. 2 зобразимо структуру експорту продукції до країн ЄС за I півріччя 2017 року.

Експортна стратегія України визначає сектор креативних індустрій як сектор з високим попитом на світових ринках.

У 2017 році Україна почала поставляти до Європи 39 нових товарних позицій, які в січні-квітні принесли додатково 1 млн. дол. експорту. При цьому 60,2% експорту нових товарних позицій становили самохідні бульдозери, екскаватори та труби [6].

У 2016 році порівняно з 2015 роком експорт продукції легкої промисловості збільшився на 7,1 відсотка і становив 963,2 млн. доларів США, або 2,6 відсотка загального обсягу експорту товарів [2].

За експортом вершкового масла до ЄС Україна зараз посідає друге місце по зовнішнім поставанням.

Розширилась також і географія поставок українських новорічних прикрас. На сьогодні вони присутні на ринках 28 країн світу.

Продукція українських дизайнерів продається вже в 40 країнах (не враховуючи продажу online).

В Україні працюють чотири національні кінематографічні студії. розширений спектр культурних і цифрових послуг, постійно розвивається реклама та зв'язки з громадськістю.

У 2016 році у прокат вийшло 30 українських фільмів, що сприяло популяризації здобутків вітчизняного кінематографу не тільки у вітчизняному, а й у міжнародному кінопрокаті, підвищенню іміджу країни. Експорт рекламних послуг у 2016 році становив 149,9 млн. дола-

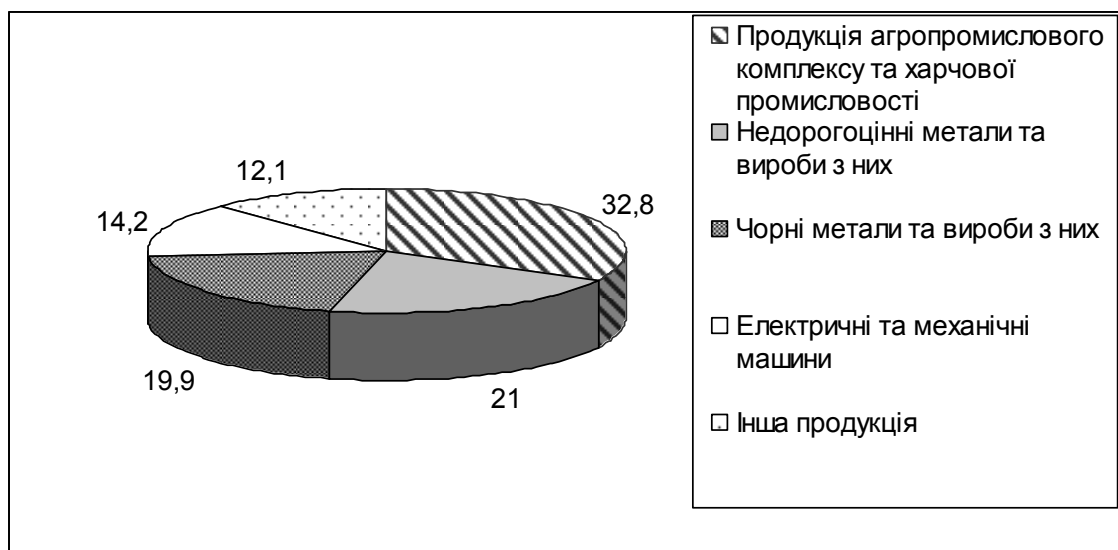

Рис. 2. Структура експорту продукції до країн ЄС за I півріччя 2017 року, %

Джерело: складено за даними [4]

Таблиця 1

Кількість суб'єктів господарювання в Україні з їх розподілом за розмірами у 2016 році

Розміри підприємств	Кількість підприємств		Кількість працівників	
	одиниць	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %
Великі	383	0,1	1596,60	27,8
Середні	14832	4,9	2621,04	45,9
Малі	291154	95,0	1505,90	26,3

Джерело: складено за даними [4]

Таблиця 2

Експортні надходження України від країн ЄС за перше півріччя 2017 року

Показники	Товари	Послуги
Обсяг надходжень	8217,9 млн.дол. США	1529,8 млн.дол. США
Зростання порівняно з I півріччям 2016 р.	26,1%	6,4%

Джерело: складено за даними [4]

рів США, або 1,5 відсотка загального обсягу експорту послуг [2].

В цілому зовнішньоторговельні операції проводяться із 221 країною світу [4].

Найбільшими експортні поставки були до Польщі, Італії, Нідерландів, Німеччини, Іспанії, Угорщини, Румунії та Чехії (табл. 3).

Експорт послуг до країн ЄС за I півріччя 2017 р. склав 1529,8 млн. дол. США і зріс порівняно з I півріччям 2016 р. на 6,4% (на 91,4 млн. дол.). При цьому найбільші обсяги експорту припадали на транспортні послуги – 36,4%, послуги з переробки матеріальних ресурсів – 25,2%, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні – 19,6% та ділові – 12,4% від загального обсягу експорту послуг країнам ЄС.

Найбільші обсяги послуг надавалися: Німеччині – 16,0%, Великій Британії – 15,9%, Польщі – 8,2%, Кіпру – 7,9% та Нідерландам – 4,9% від загального обсягу експорту послуг.

Серед креативних послуг, гідно представлених Україною в Європі є: інформаційні технології, веб-дизайн, архітектурні та дизайнерські рішення [6].

Вже є певні надбання у сфері культури: успішно добігає завершення Програма ЄС та Східного партнерства «Культура і креативність», яка була спрямована на підтримку культурних та креативних секторів та збільшення їх внеску у стійкий економічний, соціальний та гуманітарний розвиток в Азербайджані, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдові та Україні. Координаторами програми виступили Британська Рада у партнерстві з Фондацією Сорос-Молдова, Національний центр культури у Польщі та Гете-Інститут.

Співробітництво України та ЄС у сфері культури орієнтоване на сприяння міжкультурному діалогу, культурним обмінам, нарощування мобільності об'єктів мистецтва та ін.

Важливим кроком є участь України у програмі ЄС «Креативна Європа», що дозволяє українським культурним інституціям приєднатися до європейських професійних мереж, знаходити партнерів та реалізовувати різноманітні спільні міжнародні проекти.

Досить успішними проектами в рамках цієї програми є: «Музей Гончара – Креативна Європа», «Тустань – Креативна Європа».

Програми у сфері культури працюють за такими напрямками, як управління проектами, дослідження у сфері культури, культурне лідерство, просування культурного продукту, фандрайзинг, журналістика і комунікації. Основними компонентами програм є практичні дослідження, тренінги, інформаційні кампанії та надання можливостей для міжнародного культурного співробітництва.

Втім, не зважаючи на всі здобутки, ще досі відчутний технологічний розрив між Україною та розвинутими країнами світу. Перехід до креативної економіки відбувається повільно. Інститути інноваційного розвитку (венчурні фонди, бізнес-інкубатори, технологічні та наукові парки, технологічні кластери тощо) не відповідають сучасним вимогам.

З метою вирішення цього питання планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року передбачено утворення Офісу розвитку інновацій з метою підтримки та заохочення розвитку інноваційних підприємств і стартапів шляхом забезпечення їх фінансування, необхідними консультаційними послугами та технічною допомогою на всіх етапах – від інноваційної ідеї до кінцевого продукту [2].

Мінекономрозвитку ініціює утворення на базі університетів, наукових установ, інноваційних структур, технопарків тощо Центрів з підтримки технологій та інновацій, що сприятиме реалізації політики Уряду щодо підвищення інноваційного потенціалу економіки за

Таблиця 3

Структура експорту продукції у розрізі країн ЄС за I півріччя 2017 року

Країни ЄС	Питома вага у структурі експорту, %	Темп приросту порівняно з I півріччям 2016р
Польща	15,3	25,9
Італія	14,4	27,3
Нідерланди	9,4	48,5
Німеччина	8,8	5,3
Іспанія	8,5	30,2
Угорщина	7,3	11,8
Румунія	4,9	13,7
Чехія	4,1	26,0

Джерело: складено за даними [4]

рахунок ефективного впровадження в ній продуктів ноу-хау від українських новаторів.

Існує необхідність вивчення та застосування кращих світових практик, забезпечення співпраці між університетами та бізнес-сектором, розроблення спільних програм навчання та стажувань для молодих підприємців, а також різних видів державно-приватного партнерства у сфері інновацій [3].

Інкубація бізнесу має стати одним з інфраструктурних механізмів підтримки підприємництва, розрахованих на довгостроковий період. Це обумовлено тим, що бізнес-інкубатори допомагають створенню малих і середніх підприємств креативного типу, є інструментом економічної, соціальної, інноваційної політики та політики перебудови шляхом сприяння впровадження досягнень науки і техніки у виробництво, дають можливість цілком зосередитись на підприємницьких завданнях та знизити витрати на управлінський апарат.

Виокремлюють такі види бізнес-інкубаторів, як: віртуальні бізнес, територіально-виробничі комплекси і коопераційні мережі, бізнес-інкубатори, орієнтовані на розвиток наукомістких малих підприємств та венчурні інкубатори.

Вплив креативності на економіку характеризується створенням нових робочих місць, інвестиційною привабливістю міст і проєктів та здатністю ефективно використовувати інвестиції, створенням доданої вартості шляхом органічного поєднання представників традиційних і креативних індустрій.

Сьогодні під визначення творчих професій підпадають не лише художники, письменники, креативні працівники потрібні скрізь: в промисловості, сільському господарстві, бізнесі, управлінні та ін. Втім, у даний час більш креативні представники культурної сфери [7].

Україна вже робить перші кроки в розвитку креативної економіки, зокрема в рамках Доктрини збалансованого розвитку «Україна-2030» зазначено, що розвиток креативної економіки є одним із драйверів економічного розвитку країни [8].

Доктрина передбачає створення умов для досягнення економічного зростання України не менше 10-15% у рік, щоб до 2030 року вона увійшла до тридцятки найбільших розвинених країн світу. Визначальним фактором і катализатором економічного зростання національної економіки може бути тільки людський капітал, а тому пріоритетною є нова соціально-орієнтована модель розвитку, вищою цінністю в якій є людина, а головною рушійною силою – її креативний потенціал [9].

Висновки з цього дослідження. Отже, за результатами проведеного дослідження можна констатувати той факт, що креативна складова стає головною вимогою конкурентоспроможності будь-якої сфери діяльності. Глобалізація економіки потребує розширення масштабів і підвищення вимог до всіх галузей народного господарства, які мають бути орієнтовані не тільки на національні, а й на світові ринки.

Варто зазначити, що перевагами національної економіки є: вигідне географічне положення, багатогалузева інфраструктура, людський капітал, що має невичерпний креативний потенціал, унікальні чорноземи, особливі народні промисли, туристичні родзинки, культурна спадщина та ін. Виходячи з цього доцільно сформувавши інноваційну модель розвитку економіки, яка стане стратегічним вектором збалансованого зростання.

Ефективне використання зазначених можливостей національної економіки сприятиме залученню прямих іноземних інвестицій в експортно орієнтований сектор промисловості, сільське господарство, туризм які дозволять отримати більші можливості для диверсифікації, зростання продуктивності праці, створення нових робочих місць.

Позитивний вплив креативних індустрій на зовнішню торгівлю підтверджується збільшенням обсягів товарообороту креативною продукцією.

Варто сприяти розширенню присутності українських товарів та послуг на ринках Китаю, Японії, США, Канади, а також ринки ЄС, Азії та Африканського континенту. Для цього в Україні необхідно створити ефективну національну мережу інституцій з підтримки торгівлі, яка реагуватиме на потреби експортерів за рахунок надання широкого спектра послуг і засобів підтримки.

Задля збільшення участі малих та середніх підприємств в експортній діяльності та підвищення рівня їх конкурентоспроможності, потрібно забезпечити підприємства необхідними знаннями та компетенціями, які формує сучасна система освіти, сприяти створенню бізнес-інкубаторів, стимулюванню інноваційної діяльності.

Оскільки урядом визначено, що перспективними секторами економіки є інформаційні та комунікаційні технології, креативні індустрії, туризм, технічне обслуговування та ремонт повітряних суден, виробництво запасних частин та комплектувальних виробів для аерокосмічної та авіаційної промисловості,

машинобудування, харчова і переробна промисловість, тому потрібно спрямувати максимум зусиль на нарощування їх креативного потенціалу.

Потрібно вирішити проблему національної статистичної бази у сфері креативних індустрій, щоб можна було об'єктивно оцінити стан їх розвитку. Для цього варто чітко визначити, що таке «креативний сектор» та якими індикаторами система статистики відстежу-

ватиме кількість робочих місць, обсяги ВВП, вивчатиме вплив на інші сектори, що дозволить ефективно управляти цими процесами.

Першими кроками, що сприятимуть нарощуванню креативного потенціалу є розробка Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки та Доктрини збалансованого розвитку «Україна-2030», що сприятиме покращенню розвитку креативних індустрій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Від сквотів до хабів: звідки береться креативна економіка [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.culturepartnership.eu/ua/more-doc>
2. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки» [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017>
3. Скиба М. Креативна економіка в Європі: 5 кроків для злету [Електронний ресурс] / Микола Скиба. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/03/21/209710/>
4. Стан зовнішньоекономічних відносин із країнами Європейського Союзу в I півріччі 2017 року [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Скільки українців займаються креативними індустріями [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.the-village.com.ua/village/business/number_of_the_day/257505
6. В ЄС зростає попит на українську продукцію з високою доданою вартістю – торгпред [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/eurobusiness/2051781>
7. Турський І. В. Глобальні та регіональні тренди креативних індустрій та перспективи їх розвитку в Україні [Електронний ресурс] / І. В. Турський. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.elartu.tntu.edu.ua>
8. Харламова А. В Україні поки немає розуміння, що креативна економіка – це сектор економіки [Електронний ресурс] / Анна Харламова. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://gazeta.ua/articles/economics/_v-ukrayini-poki-nemaie-rozuminnya-scho-kreativna-ekonomika-ce-sektor-ekonomiki
9. Мельничук О., Антонюк Л., Гуменна О., Жилінська О. Україна-2030. Доктрина збалансованого розвитку/ колектив авторів. – Львів: Кальварія, 2017. – 164 с.

REFERENCES:

1. Vid skvotiv do khabiv: zvidky beretsia kreatyvna ekonomika(2015), available at: <https://www.culturepartnership.eu/ua/more-doc>
2. Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy (2017) «Pro skhvalennia Eksportnoii strateghii Ukrainy («dorozhnoi karty» strateghichnogho rozvytku torghivli) na 2017-2021 roky», available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017>
3. Skyba M. «Kreatyvna ekonomika v Yevropi: 5 krokiv dlia zletu», available at: <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/03/21/209710/>
4. Stan zovnishnjoekonomichnykh vidnosyn iz krainamy Yevropeiskogho Soiuzu v I pivrichchi 2017 roku (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Skilky ukraintsiv zaimaiutsia kreatyvnyimi industriiamy (2017), available at: http://www.the-village.com.ua/village/business/number_of_the_day/257505
6. V YES zrostaie popyt na ukrainsku produkciu z vysokoiu dodanoi vartistiu – torghpred (2017), available at: <https://www.unian.ua/eurobusiness/2051781>
7. Turskyi I. V. «Ghlobalni ta reghionalni trendy kreatyvnykh industrii ta perspektyvy yikh rozvytku v Ukraini» (2016), available at: <http://www.elartu.tntu.edu.ua>
8. Kharlamova A. V (2017) «Ukraini poky nemaie rozuminnia, shho kreatyvna ekonomika – tse sektor ekonomiky», available at: <https://gazeta.ua/articles/economics>
9. Melnychuk O., Antoniuk L., Ghumenna O., Zhylynska O. (2017) Ukraina-2030. Doktryna zbalansovanogho rozvytku/ kolektyv avtoriv, Lviv, Kalvariia, 164 p.